

Mindre bidrag

TIL MORTEN BØRUPS MAJVISE

Ved en Gennemlæsning af Morten Børups Majvise lagde jeg Mærke til en Undertone i Ord og dermed ogsaa i Stemning og Mening fra Vulgata. Det drejer sig først om Esaias-Profetien i Kap. 35 om »Gyldenaaret«, som Grundtvig siger i sin Gendigtning. Strax i 1.ste Strofe møder vi det sjældne Ord *letabundo*, der staar Es. 35,2. I næste Strofe træffer vi det ligeledes sjældne *viror* (Grønhed), der ogsaa dukker op Es. 35,7 (*orietur viror calamī*). Væsentligst er dog den vanskelige 3. die Strofe: »o qvam mira gloria/qvantus decor dei«, der genlyder af Es. 35,2: *ipsi videbunt gloriam Domini et decorem Dei nostri*.

Disse Overensstemmelser er neppe tilfældige. B. maa have haft Esaias i Tankerne eller paa Bordet. Yderligere kan nævnes, at *dulcor* (2. den Strofe 2) findes Jesu Sirach 11,3. Der er ogsaa Vulgata-Stof i 3. die og 4. de Linie af sidste Strofe: »qvan̄ta resplendentia/sue (eius) faciei«.

Her det dog NT: Matth. 17,2 – Transfigurationen – hvor det hedder: *resplenduit facies ejus sicut sol*. For Sammenhængens Skyld har B. grebet til det sjældne Substantiv *resplendentia*. Linjerne betyder altsaa: »hvor straal̄er Guds Aasyn« (dvs. Naturen). Vilh. Andersens Tolkning (Erasmus I 94): »her udstrækkes det hele Universum . . . som et Spejl for Guds Øje« (dvs. *sue faciei* som Dativ), maa anses for forfejlet.

B. har da ladet Udtrykket for sin Glæde over Naturens Genfødelse beaande af Vulgatas vældige Syner; men han er blevet forskrækket over sin egen Dristighed og skynder sig derfor i de sidste to Linier – i Overensstemmelse med Lateranconciliet fra 1215 – med at tage Afstand fra den mulige Misforstaaelse, at han skulde forveksle Lighed med Virkelighed: »major hec distantia/cum [og dog] sit differentia/noctis et diei«.

Desværre er disse to Linier alvorligt mistolket i Fr. Moths Oversættelse: »Efter Nat vi Dagen nu/hilse vil med frejdig Hu/takke Gud for Livet«. Man kan end ikke skimte Originalen bag disse slappe Ord.

A. Kragelund.

NYE HOLBERGIANA

(Fortsat fra Danske Studier 1964, s. 117–23).

XIII. *Holbergs dimissionsvidnesbyrd for Peter Christian Gartner* (fortsat fra 1964, I).

Gennem den danskfødte filolog fru Benedicte Tulinius Hallseth, der er ansat ved Nordisk Institut i Bergen, er jeg kommet i forbindelse med

lektor i Bergen cand. philol. Charles Joys, en sønnesøn af autografens ejer, grosserer John Joys. 18. februar 1964 skrev lektor Joys til mig:

Det var ganske underlig, etter at min bestefar har ligget i sin grav i mere enn 60 år og nær sagt bare levet videre i familietradisjonen, å finne hans navn i et dansk videnskapelig tidsskrift. Hans befatning med Holbergs autograf, som De etterlyscr i »Danske Studier« og via Fru Benedicte Tulinius Hallseth, må ha vært meget tilfeldig. Jeg kan tenke meg at John Joys har funnet autografen blant familiepapirene til Margaretha Meltzer, født Wallem, datterdatter til Eidsvoldsmannen Fredrik Meltzer, som min bestefar som enkemann ble gift med i 1875.

John Joys gikk en dundrende konkurs omkr. 1885, og om autografen ble solgt ved den anledning eller om den ble liggende i en skuffe og kastet i ovnen sammen med andre gamle papirer, kan jeg absolutt ikke si noe om. I hvert fall finns det ingen i familien som har kjennskap til den Holbergautografen han en gang har hatt i sit eie, og ingen vet heller noe om at han noensinde har hatt særlige interesser for Holberg. Jeg har også forespurgt de biblioteker her i Bergen, hvor det kunne tenkes at autografen kunne være havnet, men desværre med negativt resultat.

Autografen er altså forsvundet. De to utklip af norsk Morgenbladet, som aftryktes ifjor, har været indklæbet bag i et eksemplar af C. W. Smith: Om Holbergs Levned og populære Skrifter, 1858, og er derved kommet mig i hænde.

XIV. *Et nyt (sjette) stambogsblad fra Holbergs hånd.* Ifjor (1964, I) opregnedes de fem hidtil foreliggende stambogsblade med hans hånd. Dr. H. C. Broholm har gjort mig opmærksom på et sjette, der findes i Den antikvariske Samling i Ribe:

Non eget commendatione Vir experientissimus Dr. Ancharsonius, qvem vitæ integritas, morum svavitas, ac solida eruditio statim ubique commendant. Peregrè jam abeunti, felicem abitum ac reditum apprecor.

Hafniæ, die XVIII Febr.

Ludovicus Holberg
Coll. Consistorialis.

(Den overordentlig dygtige dr. Anchersen, hvis faste karakter, behagelige væsen og solide lærdom overalt straks vil anbefale ham, behøver ikke anbefaling. Når han nu vil rejse bort, ønsker jeg ham lykkelig udrejse og hjemrejse.

København, d. 18. februar.

Ludvig Holberg,
medlem af Consistorium).

Dr. Ancher Anchersen (1702–60) foretog i 1728 med Finckes og Fuirens stipendier en studierejse til Halle, Leipzig, Jena, Erfurt og Strassburg. Holberg udelader årstallet 1728, vel fordi de to foregående indførsler er dateret henholdsvis d. 8. og 17. februar 1728. 1729 blev Anchersen Stads-

Fysicus og samtidig Provincial-Medicus i Ribe (se Ehrencron-Müllers Bibliografi I, 103–04).

Stambogen er indkommet til Den antikvariske Samling i 1850'erne fra praktiserende læge J. Kjær. Autografen er – ligesom Gartners – »skrevet med store, smukke Bogstaver«. De fem andre stambøger er fra årene 1742–1752; de har de samme knappe ønsker for udrejsen og indrejsen, mens denne er ordrigere i sin velvillige karakteristik af manden.

XV. *Facsimiler af Holberg-autografer* (fortsat fra 1964, II). Til de ifjor opregnede kan yderligere tilføjes fra Vilh. Andersen: Den danske Litteratur i det attende Aarhundrede, 1934:

- s. 5. udsnit af besøgsprotokollen i Bodleyan Library, Oxford, 18. april 1706.
- 103. stambogsblad i Christopher Wøldikes stambog, 10. marts 1742.
- 115. side af første tome af Holbergs Danmarkshistorie med hans egenhændige rettelser (en af de hos Verner Dahlerup, 1926, gengivne sider).
- 157. det af Holberg egenhændigt approberede udkast til hans adelige våben.

I det smukke og omfattende illustrationsmateriale i Kristian Elster d. Y.: Illustreret norsk Litteraturhistorie (I, Kria. 1923, og II, 2. utg., Oslo 1935) er gengivet seks autografer af Holberg. Disse er imidlertid alle opregnet blandt de ifjor og her anførte.

XVI. *Barselstuen II,6: Ariancke: . . . Veed Hun ikke hvad en Bog in Folio er? Barselkonen: Jeg har ei hørt tale uden om en Nar in Folio.*

ODS V, 114, angiver: »efter Holb. Bars. II,6: nu næppe br.: En Nar i Folio, en meget stor Nar« (eksempel fra 1800). Barselkonens replik peger bestemt på, at det har været en almindelig talemåde. Carl Roos henviser i sin kommentar I,573 til en tysk bog »Centifolium stultorum in Quarto [bogens format] oder 100 ausbündige Narren in Folio«, Wien 1709. Den tyske digter Joh. Chr. Günther (forf. til »Brüder lasst uns lustig sein«) skriver i Gedichte, Breslau & Leipzig 1735:

- s. 457 Die spröde Cölia tractirt die Pursche so,
Als wär ihr Ritter-Guth ein Guth in Folio.
- s. 492 Diesz zieh ich in den Reim und sag es kürztzer so:
Ein Kerl in Duodez, ein Narr in Folio.

Et yderligere eksempel på den samme tyske sprogbrug har Hans Brix givet i Berl. Tid. 25. januar 1946 i en anmeldelse af en dansk oversættelse af »Liselottes breve« (breve fra den franske regents moder), hvor der i et brev fra 1721 står »en hykler i folio«. Udtrykket må også have været almindeligt på dansk.

XVII. *Jacob von Tyboe I,8: Ovidius? Skrædderen i Aalborg?* (fortsat fra 1964, VI).

Musesumsinspektør H. D. Schepelern bemærker i et brev, at Holberg vel ikke havde brugt navnet Ovidius, hvis det ikke rent umiddelbart kunde

fattes af publikum, og samme bemærkning er også fremsat fra anden interesseret side.

Det er klart, at Holberg vel tilfældigt, f. eks. gennem studenter fra Ålborg, har hørt om navnet Ovid i Ålborg og fundet dette pudsigt, men familien spillede jo på hans tid ikke længere nogen rolle i denne by, om den overhovedet eksisterede. Navnet har givet ham anledning til en replik, et tåbeligt spørgsmål.

Den franske litteraturhistoriker, professor A. Jolivet har i en kronik i Berlingske Aftenavis 19/8 1949 »Holberg og Molière« påpeget Holbergs egenart i forhold til Molière:

[Holberg] har dannet sig et Speciale i en Art Komik, hvis Kilde er selve Talesproget og som har væsentlige Ressources i Misforstaaelser og Ordspil... Holberg var en Mester i at presse disse Fejltagelser for Komik indtil den sidste Draabe... [Efter udførlig dokumentation slutter Jolivet] Alt dette minder unægtelig mere om en Scene i et hollandsk eller flamsk Værtshus end om et Maleri af Lebrun. Kort sagt: det er i den rent verbale Komik, at Holberg triumferer, og det er ogsaa den, der morer ham selv mest...

At replikken ikke er faldet til jorden, turde fremgå af St. St. Blichers citat i »Julianes Giftermaal« (Samlede Skrifter, XXV, 1929, 21):

»Quis cætera nescit?« som Skræderen i Aalborg saa smukt siger i een af hans erotiske Elegier.

Blicher går ud fra, at folk kan deres Holberg. At dette ikke længere er tilfældet, fremgår af Søren Vasegaards note (Udvalgte Noveller, ved S. V., II, 1922, 503):

Uvist, om der med Skræderen i Aalborg sigtes til nogen bestemt.

XVIII. Niels Klim, cap. 7 om projektmagere i Potu.

N. V. Dorphs oversættelse, 3. udgave, 1874, 65:

[projektmageren] underkastede... sig Prøven efter Landets Skik og lod en Strikke lægge om sin Hals, saalænge der blev raadslaet om Forslagets Gavnlighed... Planen blev altsaa forkastet og Projektmageren hængt.

I en note til Elberlings latinske udgave, 1866, 43, oplyses, at lovgiveren Charondas havde givet Lokrerne denne lov om projektmagere (disse noter skyldes foruden Elberling tillige Madvig og N. V. Dorph). Der henvises til Diodorus Siculus Bibl. Hist. XII, 17, cfr. Demosth. adv. Timocratem pag. 744 § 139.

Holberg har dog snarere fundet sit forbillede i Montaigne's Essais, I, cap. 23 (Oeuvres, par A. Armaingaud, II, Paris 1924, 28):

Le législateur des Thuriens ordonna que quiconque voudroit, ou abolir une des vieilles loix ou en établir une nouvelle, se presenteroit au peuple la corde au col: afin que si la nouvelleté n'estoit approuvée d'un chacun, il fut incontinent étranglé.

Julius Paludan: Om Holbergs Niels Klim, 1878, drøfter i en udførlig note (s. 85–86) forholdet mellem Holberg og Montaigne (jfr. hans Fransk-engelsk Indflydelse paa Danmarks Litteratur i Holbergs Tidsalder, 1913, 184–85) og påviser indflydelse fra Montaigne's *essai* II, 12 (*Apologie de Raimond Sebond*).

Et enkelt sted synes benyttelsen nærliggende:

(Armaingauds udg. III, 465): Et, s'il en est ainsi, comme dict Plutarque, que, en quelque endroit des Indes il y aye des hommes sans bouche, se nourrissans de la senteur des certaines odeurs.

Niels Klim (Dorph³ 168): Yderst i Indien har man opdaget Nogle, hvis Kroppe vare laadne og befjerede ligesom Fugle, og som levede uden Mad, blot ved at lugte til Blomster. Hvo skulde tro dette og andet mere, hvis ikke Plinius, en troværdig Skribent, helligen havde forsikkret, at han ikke havde hørt eller læst, men med sine egne Øjen seet alt dette.

Begge steder er fabelhistorien et led i en længere række. Elberling og hans medarbejdere har ikke kunnet finde denne fabel i Plinius' *Historia Naturalis*, men henviser til en fabel hos ham af samme kvalitet. Holbergs henvisning til Plinius er åbenbart spøgefuldt.

XIX. Holbergske tekstkritik.

Den Stundesløse II, 12: Vielgeschrey: . . . Alle mine Papirer ligger i Jorden paa Gulvet . . . Pernille: Vi skal nok bringe dem i Orden igen.

Julius Martensens udg. af Holbergs komedier, VI, 1899, 275 retter »i Jorden« til »i Uorden«. Han tilføjer:

Da Pernille trøster Vielgeschrey med, at hun skal bringe hans Papirer »i Orden igen«, er det klart, at han ikke skal jamre over, at de ligge »i Jorden paa Gulvet« (hvad der tilmed er en besynderlig Tale), men »i Uorden paa Gulvet«.

Denne tekstrettelse, som synes at opfylde alle de krav, Madvig kunde stille til en sådan, har ikke vundet synderlig tilslutning. I Det tekstkritiske tillæg til Carl S. Petersens udgave XVIII, 112: »maaske Trykfejl for »i Uorden« (Martensen)«. ODS har intet eksempel på en brug af »i jorden« med en betydning af »på gulvet«; det plejer at betyde noget helt andet. Kun Brix har accepteret rettelsen, som Dansklærerforeningens udgave, ved Vilh. og Jørgen Øhlenschläger (2. oplag 1954, s. 97) tilskriver Brix. Carl Roos 1924, Tage Høeg 1926 og »Danske Klassikere« 1948 trykker den traditionelle tekst.

I en vis modsætning dertil har Ehrencron-Müller i sin Holberg-bibliografi II, 154, konstateret en trykfejl, hvor der ingen er: Capteivei for Captivi. Han begynder dermed en liste over trykfejlene i første bind af original-udgaven af komedierne. Det er en ældre latinsk sprogform, som Holberg også bruger i epist. 195.

Den første videnskabelige udgave af en dansk forfatter tekst er A. B. Drachmanns, J. L. Heibergs og H. O. Langes udgave af Søren Kierkegaards værker. Drachmann skrev dengang i »Dania«, bd. 10, 1903, 20–38: »Textkritik, anvendt paa S. Kierkegaards Skrifter«, en afhandling, der stadig vil kunne benyttes med udbytte. Mærkeligt er, at de mange videnskabeligt kvalificerede udgaver, der siden er udkommet, ikke har givet anledning til en afløsning af Drachmanns afhandling. Holbergs tekster – navnlig komedierne – frembyder væsentlig andre problemer end Kierkegaards. Carl S. Petersen giver i fortalen til Samlede Skrifter I, 1913, et resumé af de vanskeligheder, teksterne frembyder, men kun en ganske kort oversigt over de principper, han vil følge ved udgivelsen.

En stærk tilbøjelighed, visse forlag og udgivere har haft, til at gøre Holberg-udgaver til »bibliofile« rariteter, har på et bestemt område, bogstavligaturerne i latin og græsk, gjort ligefrem fortræd. Af egen erfaring ved jeg, at man kan blive cand. mag. i de gamle sprog uden at have lært dem at kende.

Da renæssancens bogtrykkere skabte deres alfabeter, lagde de skrivebrugen i de yngste håndskrifter til grund, og indførte derfor tegn for en mængde bogstavforbindelser, ligaturer, af hvilke visse holdt sig meget længe i udgaverne, således lat. *q*; for *que*, gr. θ for *ov* og gr. ς for *στ*. På Holbergs tid fandtes disse i alle bøger, men de er i det 19. århundredes udgaver blevet opløst. (I den græske talrække er ς tegn for 6.)

I »Jens Justesens« udgave af Holbergs Epigrammer, 1863, og Elberlings udgave af Niels Klim, 1866, findes ingen ligaturer. Derimod har en pastiche som Christian Bruuns udgave af Epistlerne I–V, 1865–75, ligaturerne, og *q*; går igen i Viljam Olsvigs udgave af »Epistola prima ad virum perillustrem«, 1902.

Carl S. Petersen siger i sin anførte foretale s. XV: »Originaludgavernes Text... optrykkes principielt bogstav- og ordret med den størst mulige Nøjagtighed, i græske Ord bringes dog fejlfuld Accentuering altid i Orden«.

Herefter skulle man vente ligaturerne påny, men i Peder Paars (II, 1914, se s. 98,35; 114,35; 277,35; 337,35; 342,28 og 32; 355,31; 398,35) er de græske citater trykt med *ov* og *στ*; accentueringen er fejlfri.

I Epistlerne (bd. XVI–XVII, 1935–42) har Petersen ikke fulgt samme konsekvente fremgangsmåde. Ved en flygtig gennemgang har jeg fundet eet græsk citat (ep. 324), hvor ligaturen ς er trykt to gange (jeg har bemærket, at den også forekommer XV, 108,37 i Herodian), men i ep. 69, 75, 196, 309, 366, 435 findes ord, der i originalen har ς , med ς (slutnings-sigma). Dette er lige så mange regulære trykfejl. Sådanne skulde ifølge fortalen til XVIII være optaget blandt de tekstkritiske varianter, men de står der ikke.

Desværre synes Petersens fejl til en vis grad at have smittet af på F. J. Billeskov Jansens udgave, I–VIII, 1944–54, hvor udgiveren i fortalen omtaler sine bestræbelser vedrørende de latinske og græske citater. Ep. 324 har ligesom Petersen to gange ς , ep. 196, 309, 366 er omhyggeligt rettet, men 69, 75 og 435 gengiver Holbergs ς med ς , ligesom Petersen.

Måtte disse linier bidrage til, at ligaturerne for al fremtid forsvinder fra Holbergs tekster. Det skal nævnes, at i hvert fald fra Liebenbergs tid har noterne i Peder Paars været fri for dem. Den af mig citerede udgave af Montaignes Oeuvres bringer hans citater, som de står i moderne klassikerudgaver.

XX. *Holbergs Baccalaureatprogram 1720*. Oversætteren museumsinspektør H. D. Schepelern har overladt mig til udgivelse nogle tilføjelser til den i 1961 udgivne oversættelse:

Til de i A. Kragelund: Ludvig Holberg, Citatkunstneren, 1962, 50 meddelte Pliniuscitater kan føjes yderligere fra Plinius-brevene III, 2:

Hoc sit negotium tuum, hoc otium, hic labor, hæc quies, in his vigilia, in his etiam somnus reponatur.

Hos Holberg: Det er omkvædet både under og efter arbejdet, det lægger beslag på virkestunder og hviletid. Med slige succe falder de i søvn og vågner atter op.

Schepelern fortsætter: Morsommere er det, at Holberg aabenbart i Anledning af Baccalaureatprogrammet ogsaa har benyttet et kun 100 Aar ældre Forlæg, nemlig Ole Worms Laurea Philosophica summa (Hafniæ 1619), der indledes saaledes:

Unicuique seculo sua qvædum vitia fuisse quasi peculiaria, nimis luculenter docet verissimæ probatricis experientie observatio sedula.

(At hver tidsalder har haft sine bestemte, ligesom særlige, skavanker, lærer den stadige iagttagelse af erfaringen, det sikreste bevis).

Jvf. Holberg (SS II 419, 29): ... docet etiam experientia observatrix sedula ... og (II, 420, 14–15) unicuique seculo sua qvædam vitia quasi peculiaria.

Fra Worm synes Holberg ogsaa at have hentet Udtalelsen om den gængse Ringeagt for akademiske Grader, om hvilken Worm siger:

Rem ita se habere, minores cum gemitu, cum fremitu majores conqveruntur, jfr. Holberg (SS II, 419, 18): Audiuntur majorum fremitus, minorum vero gemitus (man hører Knurren fra de store og Murren fra de smaa).

XXI. *Et munke-ordsprog hos Holberg* (fortsat fra 1964, XI).

I den form, ordsproget har hos Paul-Louis Courier, har dr. Ebbe Spang-Hanssen fundet det – men på fransk – hos Diderot i »Le Neveu de Rameau«:

La sagesse du moine de Rabelais, est la vraie sagesse, pour son repos et pour celui des autres: faire son devoir, tellement qu'elle, toujours dire du bien de

monsieur le prieur; et laisser aller le monde à fantaisie (Le Neveu de Rameau. Édition critique par Jean Fabre. Genève, Lille 1950. Textes Littéraires Français, p. 9).

Udgifveren oplyser i en udførlig note 31 (p. 126–27), at citatet ikke findes hos Rabelais, men måske kan anses for en meget fri gengivelse af kapitlerne 39 og 40 i »Gargantua«. Fabre udtaler, at dette ordsprog sandsynligvis hører til »la légende orale de Rabelais«. Han bringer tillige ordsproget i dets latinske form (den citerede franske er fra 1761) i et brev fra Diderot af 21. marts 1774 til general og vice-chancelier Retzky (Oeuvres complètes XX, 1877, p. 88–91):

1. Facere officium suum taliter qualiter;
2. Sinere vivere mundum quomodo vult;
3. Semper benediceri (?) de Domino priori.

Også Voltaire kender ordsproget i »Ce qu'on ne fait pas et ce qu'on pourrait faire« (1742) (Oeuvres complètes XXIII, 1879, p. 185–87):

Laisser aller le monde comme il va, faire son devoir tellement quellement, et dire toujours du bien de monsieur le prieur est une ancienne maxime de moine (citeret efter Fabre anf. sted).

Med Voltaire er vi nået tilbage til Holbergs samtid, men den franske overlevering, der ved den stadig varierende form viser sig at have været mundtlig, kan ikke, som påpeget ifjor, have været Holbergs kilde.

– Det ifjor meddelte brev af ult. oktober 1844 fra sognepræst Vilh. Østrup til Orla Lehmann er ikke det eneste vidnesbyrd om, at ordsproget også blandt danske akademikere har været locus communis (almensandhed). »Af efterladte Breve til J. P. Mynster«, 1862, s. 223, skriver biskop Tage Müller i Ribe 12. februar 1842 til Mynster:

da der vel intet Embede er, hvor man mere kan, upaataalt af Loven, facere officium taliter qualiter (der er tale om det gejstlige embede).

At det skulde være et Holberg-citat, er ganske usandsynligt efter korrespondancens karakter.

XXII. *Den ellefte Juni II, 1: Studenternes råben efter russerne* (fortsat fra 1964, III).

Rektor R. J. F. Henrichsens skoleprogram: Deposits og Pennalism eller Om de Ceremonier og Gjenvordigheder, som fordum vare forbundne med Indtrædelsen paa den akademiske Bane, Odense 1856, diskuterer s. 56 ff. spørgsmålet, i hvilket omfang de fra de tyske lutherske universiteter velkendte excesser har været skik og brug her.

Hvad Holberg skildrer i 1723, er at studenterne råber RUS efter Studenstrup ved hans ankomst til København, efter stykkets handling ved Vesterport. Dette er ret uskyldigt i forhold til, hvad Biskop Jens Bircherod

skildrer i sin dagbog under 6. juli 1702 (Dagbøger 1658–1708, udg. af Christian Molbech, 1846, 405):

Imedens Deposituri vaare oppe paa Auditorio superiori i Kiøbenhavn til Examen Styli, gjorde Studenterne ved Studii-Gaarden en svar Alarm. Thi saa-som Rector Magnificus . . . havde sammesteds ladet sætte Soldater-Vagt, for at formeene dennem deres Russe-Raab, og anden Insolenz, bleve de derved meere opsætsige, saa at der vankede vældig Hug imellem Vagten og dennem; og der Rector selv kom ned, for at styre dennem, blev han med haanlige Skiendsord afviist.

Det er ejendommeligt at tænke på, at blandt russerne i 1702 var Ludvig Holberg, der i Danmarks og Norges Beskrivelse, 1729, 196, klager over denne fra Tyskland indbragte »misorden« og slutter:

Dog seer man, at der ere endnu mange levninger af saadan misorden tilbage; og ere udi disse sidste aar givne saadanne skønne prøver derpaa, som jeg blues ved at forfatte udi pennen.

Det blev ved, uanset at depositsen blev afskaffet 1732. Henrichsen citerer s. 59 Engelstofts Annaler 1808, 1ste bd., s. 105,

hvor der omtales, at af den gamle Uskik at plage Russerne endnu for faa Aar siden den Levning var tilbage, at de unge Studenter, naar de kom for at vorde inscriberede, bleve af deres ældre Medborgere modtagne med et almindeligt Raab af Rus.

Henrichsen tager bestemt afstand fra Engelstofts ord »at denne Uskik har afskaffet sig selv ved Sædernes tiltagende Forædling«:

da maa en saadan Yttring vække Studsen hos alle dem, som have været Vidner til de Optøier og Løier, som mange Aar derefter, ja endnu umiddelbart inden den nye Universitetsbygning toges i Brug og maaske da mest, foregik med Artiums-Candidaterne . . . med hvilke Russeraab de ved slige Leiligheder modtoges, naar de lode sig see . . .

Henrichsen gengiver den ifjor citerede konsistorialplakat af 2. oktober 1835. Det var, ifølge Matzen: Kjøbenhavns Universitets Retshistorie, II, 135, sidste gang, der blev skredet ind.

Altså: der råbtes *rus* efter de vordende studenter. Hvad var hensigten? En vordende student kaldtes despositurus, jfr. Bircherod, Henrichsen s. 57 og Erasmus Montanus III, 1: lectissimus er et prædicat, man kan give en Deposituro.

At de ældre studenter skulde være faldet på at råbe den sidste – ubetonede – stavelse af dette ord som råhed og forhånelse, må være ganske udelukket, selv om Henrichsen s. 44 siger: »Rus, der er Endestavelsen af despositurus«. At de to ord på hans tid betød det samme, er en anden sag.

Henrichsen siger s. 59, at studenterne »raaber Ru-s, Ru-s, Ru-s efter den keitede og gammeldags klædte Studenstrup«, og den omtalte konsistorialplakat taler om *rusticis clamoribus*, hvilket Henrichsen udhæver. Han er altså klar over, at russerne forhånes *som bønder*.

Mærkeligt nok har Wadskiær i »Poetisk Skueplads« 1741 i en meget lang note s. 214–21 udførligt behandlet betydningen af ordet RUS. Han nævner ordet som sidste stavelse *roŭ depositurus**), men »en vis curieux Literatus her i Landet«, som »for nogle Aar siden ikke fandt sig fornøyet« med den forklaring, har konsularet W. derom. Wadskiær gengiver sit udførlige brev til vedkommende og nævner de forskellige mulige forklaringer:

broder Rus i Esrom kloster
ordet rusk (kunde karakterisere russernes behandling)
russeleppe (et kvindeligt håndarbejdsredskab)
karusser
ruus (der sviredes efter depositsen)
russer (som et barbarisk folk)

Tilslidst nævner han RUS latinum. »Og jeg kan slutte mig til deres forklaring som genkender latinsk RUS, hvorved man gengiver kandidaternes lidet slebne væsen«.

Erich Pontoppidan: *Levnetsbeskrivelse*, 1753, udg. 1874, 17–19 har den traditionelle forklaring af depositurus. Hos Vilh. Bang: *Latinskoleliv og Studenterliv*, 1892, 134–35, hedder det: »Betegnelsen »Rus« ... var ikke alene almindelig brugt paa Holbergs Tid, men den havde ogsaa været det Aarhundreder i Forvejen. For de fleste, der høre Ordet, og som kunne lidt Latin, vil det ligge nærmest at antage, at det stammer fra det latinske »Rus«, som betyder Landet i Modsætning til Byerne, og at der altsaa derved skulde antydes, at saa meget bondeagtigt klæbede ved de unge Studenter. Det er dog næppe den rette Afledning«; og så følger den traditionelle forklaring. Bang har ingen noter, så vi får ikke at vide, hvorfra han har sin påstand om betegnelsens ælde. Holberg har betegnelsen rus i Erasmus Montanus I, 2 og i 2. Skiemtedigt (SS II, 474, 4): Nu fører han een Stiil som en eenfoldig Rus. ODS citerer Moth R. 141.

Hvad der er sket, må være følgende: senest i løbet af det 17. århundrede er man begyndt at kalde dem, man råbte rus efter, for russer. En parallel til en sådan navnegivning, hvor et spottenavn bliver navn, findes hos Kr. Sandfeld: *Nationalfølelsen og sproget*, 1910 (Studier fra Sprog- og Oldtidsforskning nr. 81), s. 18. Da disse personer *er* deposituri, sættes lighedstegn mellem disse ord, og den urimelige etymologi opstår. ODS siger også blot: *vi*st forkortet af lat. depositurus. Om ODS' betydning 2) at løbe

*) Af ordet depositurus. Græsk artikel brugt, da latin mangler artikler. Jfr. Erasmus Montanus V, 2: *Distinguendum est inter tō simpliciter et relative accipere*.

rus, kan have sammenhæng med den her givne forklaring, turde være tvivlsomt.

Museumsinspektør dr. phil. Henning Henningsen har i Berlingske Aftenavis 25. maj 1950 afvist den traditionelle forklaring og forklaret ordet, som her er sket, men har tilføjet: Den oprindelige Betydning er: Student i den Tid, der gik, fra han tog sin Eksamen, som foregik paa Universitetet, til han blev underkastet Deponeringen, der i Reglen fandt Sted ved St. Hans. Dette er ikke rigtigt. Studenstrup antages af Studenterne for en, der vil gå op til eksamen m. m. Citatet af Holbergs Skiemtedigt viser, at det i almindelighed betyder en, der skal være student, lige som depositurus i Erasmus Montanus III,1. Det er en artsbetegnelse, ingen betegnelse af et begrænset tidsrum. (Se Henning Henningsen: Rus, deposits og pennalisme, privattryk nytår 1965).

Det kunne være fristende at forklare RUS af RUSTICUS, bonde. Men ihukommende Madvigs ord, at den, der råber »kartofler, kartofler«, ikke underforstår noget, bør man afholde sig fra den slags forklaringer.

Da depositsen blev afskaffet 1732, gik ordet over til at betyde en student i det første år, således Philomusus' »Om Stiftelser«, 1771,99:

Forelæsninger over Physica experimentalis ere meget gode, og vilde besøges mere end de gjør af gamle Studenter, dersom der var mindre støyen af Russerne.

Der kan være grund til at minde om, at russerne ikke altid har været vel anskrevne (de var ofte 16–17 år), jfr. Henrichsen 61. Da Studenterforeningen stiftedes 1820, blev russerne kun temporære medlemmer uden stemmeret; ordinære medlemmer blev de først 1839. Så vender stemningen: Hostrups ruskantate er fra 1854, men rusgildet er nogle år ældre.

XXIII. En wiener-forfatter som Holberg-entusiast.

I sine dagbøger (Frederik Münter, et Mindeskrift, II–IV, Aus den Tagebüchern Fr. Münters, hrsg. von Ø. Andreasen, se registret til IV, 1937), omtaler Münter fra sit ophold i Wien i efteråret 1784 forfatteren J. F. Freiherr v. Retzer (1754–1824), som han II, 118 karakteriserer som voltairianer. Han er bogcensor i Wien.

C. 30 år efter under Wiener-kongressen får biskop Münter et udateret brev fra ham (samme værk VI, 1944, brev nr. 487, s. 122–24). R. benytter her lejligheden til gennem en dansk dame, regimentskvartermester Schønbergs frue (manden ledsagede Frederik VI til kongressen) at sende Münter sit portræt og dette brev, hvori han mindes glade ungdomsdage i Wien i mineralogen Ignaz Edler von Born's (1742–90) gæstfrie hus, fortæller sit levnedsløb og slutter:

Nur noch eine Bitte. Verschaffen Sie mir die vollständige Ausgabe in dänischer Sprache von Holberg, er besass einen Swift-Voltaïrischen Geist! Ich lese in meinen Nebenstunden auch dänisch, dadurch geschah es, dass ich die lebenswürdige Schønberg, wenn Sie deutsch sprach, und sie auch mich unter allen Wienern am besten verstand; bringen Sie mir doch, wenn Sie künftiges Frühjahr mit Frau

und Schwester nach Wien kommen, den Holberg mit, und versagen Sie mir nicht, trotz meiner Liebe für Voltaire Pope Swift und Holberg, Ihren apostolischen Seegen.

Retzer må have hørt om Rahbeks udgave af Holbergs udvalgte skrifter i 21 bind, 1804–14.

Ved E. Spang-Hanssen.

CLAUS FASTINGS »HERMIONE«, ET BIDRAG TIL TEKSTHISTORIEN

Indledende bemærkninger.

Der synes – navnlig litteraturhistorisk – at være en voksende interesse for Claus Fastings produktion. Et par nyere undersøgelser bærer vidnesbyrd herom¹. I samme perspektiv bør man sikkert også betragte den nu påbegyndte udgivelse af Fastings samlede skrifter². (Dog mangler der endnu væsentlige undersøgelser, før den *litterære* side kan siges at være fuldt udforsket, for eksempel en tilbundsgående analyse af Fastings idéverden, en behandling af »Provinzialblade« og deres stilling i den europæiske spectator-litteratur.)

På det *sproglige* område kan det måske synes påfaldende, at der lader sig sige væsentlige ting efter Leiv Amundsens grundige studie³. Og dog antages denne opsats at kunne give et supplement hertil, samtidig med at den bringer noget nyt: et billede af, hvorledes Fasting arbejder som stilist, hvilket kun sjældent kan iagttages, da der som bekendt er yderst få Fasting-manuskripter bevaret.

I Universitetsbiblioteket i Bergen findes fragmenter af en kladde til Fastings tragedie »Hermione«⁴. Derimod eksisterer der vist intetsteds i Fastinglitteraturen nogen beskrivelse af, at der samme sted⁵ også findes Fastings eget trykte eksemplar af »Hermione« med utallige større eller mindre forfatterrettelser – indført med blæk – der næsten overalt betyder et forbedret tekstgrundlag. Kilderne er så sparsomme, at det ikke kan lykkes at rekonstruere den litteraturhistoriske baggrund for disse rettelser, ligesom en præcis tidsfæstelse heller ikke er mulig. Sandsynligheden taler for at Fasting har foretaget en revision af teksten på grundlag af den kritik, som »Hermione« ved fremkomsten i 1772 blev udsat for. Det er disse tekstrettelser, som her er taget op til analyse. Eksempelmaterialet, der er søgt systematiseret for at skabe overblik, foregiver ikke at være fuldstændigt. Det har blot skullet være repræsentativt for, hvor omfattende Fastings egenhændige rettelser og forbedringer er. Nogen enkelt årsag til disse lader sig selvsagt ikke påvise. Oftest forbedres rytmen, således at flere af versene får en næsten wesselsk elegance og rejsning. Ofte forbedres den meningsmæssige sammenhæng eller billedsproget. Undertiden reduceres småordenes »fyldekalk«, således at teksten bliver fyldigere og mere varieret. Stedvis synes æstetiske hensyn at være altafgørende; gennemgående synes